

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ЧУТЛИВОСТІ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

GENDER SENSITIVITY FORMATION DURING THE TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Досліджено теоретичні питання формування гендерної чутливості у майбутніх учителів початкової школи. З'ясовано доцільність і необхідність проведення зі студентами занять гендерної рівності, урахувавши реалії та виклики Нової української школи. У роботі представлені вправи на подолання майбутніми фахівцями гендерних упереджень у суспільстві. Автори переконані, що знання з гендерної теорії допоможуть студентам позбутися стереотипів, які панують у соціумі. Навчить виділяти позитивні, негативні та нейтральні стереотипи, адже це знання допоможе у сприйманні суспільної інформації. Гендерний стереотип – це спрощений, стійкий, емоційно пофарбований образ поведінки й рис характеру чоловіків і жінок. Ці стереотипи проявляються у всіх сферах життя людини: самосвідомості, у міжособистісному спілкуванні, міжгрупової взаємодії, вони дуже стійкі.

Гендерний стереотип є явищем культурного порядку та формується під впливом історичних умов. Гендерний стереотип має соціальну природу, є продуктом соціально-культурних норм та очікувань. Вони засвоюються в процесі соціалізації, через систему розподілу матеріальних цінностей та влади, моральні норми та приписи, що існують в суспільстві на конкретному історичному проміжку. Матеріал представлений у роботі буде корисним при підготовці до уроків гендерної рівності, які широко вводяться в освітній процес. Урок гендерної рівності – це урок, який слугує подоланню поширених гендерних стереотипів та формуванню й утвердженню гендерної культури.

Для досягнення поставленої мети в роботі застосовано такі методи: загальнонаукові методи аналізу й синтезу – для узагальнення наукових теорій і концепцій з метою встановлення теоретико-методологічних засад дослідження, класифікаційний – для класифікації гендерних стереотипів.

Ключові слова: гендер, гендерні стереотипи, гендерна культура, гендерна рівність, гендерна дискримінація.

The theoretical questions of formation of gender sensitivity of future primary school teachers are researched. The expediency and necessity of conducting studies of gender equality with the students, taking into account the realities and challenges of the New Ukrainian school, have been found. The research paper presents exercises to overcome gender prejudice of future specialists in society. The authors believe that knowledge of gender theory will help students to get rid of the stereotypes that prevail in society. To teach to highlight positive, negative and neutral stereotypes, because this knowledge will help in the perception of public information.

The gender stereotype is a simplified, persistent, emotionally colored way of handling and characterizing men and women. These stereotypes are manifested in all spheres of human life: self-consciousness, interpersonal communication, intergroup interaction, they are very stable.

The gender stereotype is a phenomenon of cultural order and it is formed under the influence of historical conditions. The gender stereotype has a social nature, a product of socio-cultural norms and expectations. They are assimilated in the process of socialization, through the system of distribution of material values and power, moral standards and regulations existing in society at a specific historical interval.

The material presented in this paper will be useful in preparing gender equality lessons that are widely introduced into the educational process. The lesson of gender equality is a lesson to overcome common gender stereotypes and to formulate and affirm a gender culture.

To achieve this goal, the following methods were used in this research: general scientific methods of analysis and synthesis – for generalization of scientific theories and concepts in order to establish theoretical and methodological principles of the study, classification – for the classification of gender stereotypes.

Key words: gender, gender stereotypes, gender culture, gender equality, gender discrimination.

УДК 378.22:1(075.8)

Помирча С.В.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри теорії і практики
початкової освіти
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Головко Р.В.,

студент бакалаврату
факультету початкової, технологічної
та професійної освіти
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Постановка проблеми в загальному вигляді. Людська свідомість наділена здатністю відображати навколишню об'єктивну реальність і це відображення виступає суб'єктивним образом об'єктивного світу, утворюючи певну модель, а саме картину світу. У процесі об'єктивізації дійсності свідомістю вмикаються так звані механізми стереотипізації. Результатом відображення в свідомості людини фрагменту картини світу є стереотип. Об'єктивовані в мові стереотипи стають мовними стереотипами. Гендер, будучи також елементом мовної картини світу, відтворюється у вигляді гендерного стереотипу. Відмінною рисою стереотипу є його відносна стабільність. Гендерні стереотипи сформовані цінностями і установками,

що засвоєні з раннього віку, вони є соціальними коренями гендерної нерівності в суспільстві.

Гендерні стереотипи – це культурно та соціально зумовлені погляди на якості, атрибути і норми поведінки представників обох статей та їх відображення в мові, очікування суспільства певної поведінки від чоловіків і жінок [4].

У результаті засвоєння гендерних стереотипів, гендерних ролей, гендерних установок та інших елементів гендерної культури суспільства відбувається процес статевого ролівої соціалізації індивідів, який, у свою чергу, детермінує ставлення людей до тих чи інших соціальних груп.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці набирають поступу гендерні

дослідження в різних сферах гуманітарних знань. Науковці, зокрема, звертають увагу на функціонування гендерних стереотипів у багатьох аспектах нашого життя, що відображено в розвідках із психології (О. Іванова, І. Жеребкіна), соціології (В. Успенська, В. Тимохін, А. Тьомкіна, А. Посадська, Мак Кі та Шерріфс), політології (І. Чикалова, С. Ушакін), історії (Н. Пушкарьова). У лінгвістиці досліджуються проблеми вербалізації гендерних ролей, стереотипів, гендерної ідентичності (А. Кириліна, І. Вороніна, І. Кон, О. Горошко).

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Матеріал представлений у роботі буде корисним при підготовці до уроків гендерної рівності, які широко вводяться в освітній процес. Заняття з гендерної рівності слугує подоланню поширених гендерних стереотипів та формуванню й утвердженню гендерної культури у майбутніх учителів початкової школи.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Розробити вправи та методичний коментар щодо застосування матеріалу дослідження у вищій школі, який сприяв би подоланню серед студентів гендерних упереджень, утвердженню переконання щодо того, що в українському суспільстві права та можливості чоловіків і жінок мають бути рівні.

Мета статті. На заняттях гендерної рівності, які широко вводяться в освітньому процесі, слід зосередитися на зрозумілих студентам ситуаціях, уникаючи переобтяжування їх інформацією. Саме поняття «гендер» доцільно розкривати через поняття «рівні можливості дівчаток і хлопчиків, жінок і чоловіків».

Виклад основного матеріалу. На початку заняття доцільно з'ясувати у студентів, як традиційно розподілені домашні обов'язки між дівчатами та хлопцями, жінками та чоловіками, в їхніх родин, підводячи слухачів до висновку, що спільна праця та спільний відпочинок згуртовують і батьків, і дітей, є проявом взаємної підтримки і поваги. Після обговорення окресленого питання, присутні можуть навести приклади шкідливих гендерних стереотипів та аргументовано їх спростувати.

Упродовж заняття необхідно з'ясувати стан сучасних гендерних досліджень в Україні, розкрити зміст поняття «гендер», студентів ознайомити з термінами гендерології, гендерної лінгвістики.

Скажімо, гендерна рівність розуміємо, як рівний правовий статус чоловіків і жінок та рівні можливості для його реалізації, можливість для осіб обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Це справедливе ставлення до жінок і чоловіків. Справедливість веде до рівноправності.

Гендерна рівноправність – це рівне ставлення та оцінювання суспільством подібностей та відмінностей між чоловіком і жінкою і розрізнення

їхніх ролей. Гендерна рівноправність означає, що жінки і чоловіки користуються однаковим статусом, мають однакові умови для реалізації всіх прав людини і можливість робити свій внесок у національний, політичний, економічний, соціальний і культурний розвиток, а також мати користь від результатів [4].

Для студентів 1–2 курсів доречно запропонувати використання інтерактивних вправи, завдання дослідницького характеру, виконання навчального проекту.

Пропонує розглянути вправу «Професія: він чи вона?». Листок ділять на дві частини, на кожному з яких заносять професії та посади для жінок і чоловіків.

Завдання: знайти відповідність між чоловічими і жіночими професіями. Якщо немає такої відповідності – ставити зірочку.

Приклад:

Чоловік	Жінка
Перукар	перукарка
укар	*
священик	*
брокер	*
слюсар	
кухар	кухарка
секретар	секретарка
директор	директорка
начальник управління	начальниця управління

Питання для обговорення:

– в яких сферах більше домінують чоловіки, в яких – жінки?

– чи застосовують в офіційному, публіцистичному та науковому мовних стилях «жіночі» назви професій і посад?

– як у назвах професій та посад відображається статус професії? Чи пов'язано це з граматичним родом слова?

– яким є статус «жіночих» та «чоловічих» професій?

Вправа «Кар'єра»

Завдання: скласти списки якостей, потрібних у просуванні (кар'єрі).

Учасники повинні помітити, які якості більше властиві чоловікам, які – жінкам.

Питання для дискусії:

– Наскільки відрізняються якості, потрібні для кар'єри, у чоловіків і жінок?

– Для кого суворіше вимоги щодо професійних якостей: для чоловіків чи для жінок?

– Чи є в представлених списках такі характеристики, які можна розуміти як дискримінаційні?

Можна, організувати дискусію, поклавши в її основу інформацію про гендерну ситуацію у світі в цілому й в Україні зокрема, доповнивши її матеріалом із життя міста, школи, класу. Для обговорення

можна запропонувати питання «Як захистити себе від гендерної дискримінації», «Чи справді жінку не цікавить політика (наука)», «Чим небезпечні гендерні стереотипи».

Актуальними будуть завдання на гендерну тематику, наприклад: «Види гендерних стереотипів»

Ця вправа зосереджена на те, щоб збагатити учасників знаннями про те, що таке гендерний стереотип та як він впливає на світосприйняття. Ознайомити зі способами подолання упереджених поглядів на жінку чи чоловіка як гендерної дискримінації.

На початку заняття необхідно розповісти, що розрізняють расові, національні, гендерні стереотипи та інші. Дати визначення гендерних стереотипів. Зазначити, що вони функціонують як стандартизовані уявлення про моделі поведінки і риси характеру, які відповідають поняттям «чоловіче» та «жіноче». А також те, що зміст стереотипів у конкретному суспільстві певною мірою відображає його гендерну культуру.

Позитивний зміст гендерних стереотипів полягає в тому, що будучи звичайними формами поведінки, сприйняття оточуючого, вони допомагають орієнтуватися в реальних обставинах без докладання зусиль для пошуку рішень тощо. Негативний зміст їх полягає у тому, що вони спричиняють психологічний тиск на розвиток особистості чоловіка і жінки, не дають чіткого уявлення про нові реальні процеси, стримують зміни, формують несприйняття нового. а також зазначити, що за змістом виокремлюють чотири групи стереотипів. Стереотипи впливають на соціальне середовище, систему цінностей, самоутвердження й самовиховання особистості. Загалом стереотипи в гендерній соціалізації нав'язують нормативи поведінки і не спрямовані в майбутнє.

Учасники такого заняття прослуховують матеріал ведучого. На його прохання наводять приклади найпоширеніших на їх думку стереотипів щодо жінок та чоловіків.

У процесі інформування необхідно залучити слухачів до розмови. При цьому важливо наголосити, що стереотипи є досить сталими поглядами, а тому важко піддаються зміні. Поступове переосмислення узагальнених явищ про те, як дійсно поводять себе чоловіки та жінки, може змінити орієнтації молодих людей. Потрібно дійти висновку, що не існує «чистої» жіночності чи мужності. Оскільки стереотипи заважають гнучкій поведінці та успішній самореалізації людини, то їх переборювання потрібно починати з усвідомлення їх у себе.

Гендерна освіта передбачає вивчення сукупності відносин жінок і чоловіків у суспільстві. Це стосується традицій, формальних і неформальних правил та норм, які визначаються місцем і стано-

вищем чоловіків та жінок в українському суспільстві. Інтеграція гендерних підходів в освіті вимагає:

а) уведення спеціальних предметів і спецкурсів з гендерної проблематики;

б) експертизи наявних програм і підручників;

в) розроблення відповідних навчальних програм, методичних посібників, підручників для різних типів навчальних закладів [1, с. 505].

Навчальні програми з жіночих і гендерних досліджень орієнтовані на аналіз та пошук реальних соціальних проблем жінок. Тому інтеграція цих програм у систему вищої освіти України та підготовка спеціалістів цієї галузі має змінити сам тип науки й науковця, зробивши їх соціально відповідальними, що, в свою чергу, є серйозною гарантією позитивних змін у майбутньому.

В останнє десятиріччя у вітчизняній педагогічній науці питання розробки концептуальних засад гендерної освіти значно активізувалося та поступово починає отримувати свій статус серед інших проблем національної вищої школи. Основи гендерної освіти розвивали провідні українські вчені, серед яких Л. Кобелянська, Л. Смоляр, Н. Чухим, В. Кравець, Т. Говорун, О. Кікінежді, І. Лебединська, О. Цокур. Їхні ідеї та дослідження дозволяють зробити певні висновки. Застосування ідей гендерної освіти у системі фахової підготовки студентів буде сприяти підвищенню їх самосвідомості та можливості самореалізації через:

– усвідомлення абсолютної цінності прав чоловіків і жінок, свободи особи;

– усвідомлення себе як рівноправного громадянина України;

– почуття власної гідності, гуманізм, толерантність, плюралізм, здатність до компромісу;

– лояльне і разом з тим вимогливе ставлення до обох статей;

– активну позицію щодо необхідності брати участь у гендерних перетвореннях;

– усвідомлення себе як особистості, здатної впливати на гендерну ситуацію в державі;

– критичне сприйняття соціально-політичної інформації;

– усвідомлення можливості рівноправної участі обох статей у політичному житті;

– готовність відповідати за власні рішення та їхні наслідки;

– усвідомлення взаємозалежності інтересів окремих людей, соціальних груп у суспільстві.

Серед сукупності цілей освіти головними є:

– підготовка студентів бути вільними від гендерних стереотипів і вироблення відповідальності за свою поведінку та міжособистісні взаємини;

– боротьба з існуючими традиційними поглядами про роль та місце жінки і чоловіка в сучасному суспільстві, зі стереотипами і забобонами, що орієнтують на підлегле становище жінок та домінування чоловіків.

Гендерне виховання конструюється через розгляд і порівняльний аналіз моделей гендерних взаємин, що трансформуються в межах відносин у суспільстві. Гендерна модель освіти та виховання спирається на основну ідею, що людина не є абстрактною нейтральною цілісністю, а жінка і чоловік, їхня рівноправність у самовираженні та самоствердженні є одним із найважливіших соціальних орієнтирів у всіх сферах життя демократично-орієнтованого суспільства.

Отже, основними напрямками гендерного виховання щодо формування всебічно-розвиненої особистості є: гармонійний розвиток у вихованців рис фемінності та маскулітності; урахування психофізіологічних особливостей особистості студентів із різними типами гендерної ідентичності (інтелектуальна та емоційна компоненти, поведінка та характер конструювання взаємин).

Інтеграція гендерного компоненту в процес підготовки майбутніх вчителів початкової школи ефективна за умови створення широкого культурного контексту, причетності всього суспільства до справи формування гендерного паритету, надання вихованцям прикладів високої гендерної культури. Гендерна освіта та виховання може розглядатися як один із основних засобів формування гендерної культури. Вона може формуватися не лише на основі національної культури і національних цінностей, а й з урахуванням спадщини людства, плюралізму віросповідань та системи ідей, а також прагненням до універсалізації загальних правил і цінностей [3, с. 59].

Складовими гендерної культури майбутнього вчителя є гендерна освіченість, компетентність, досвід та зрілість особистості, що визначається моральними якостями, ціннісними орієнтаціями та психологічними характеристиками особистості. Культурологічна функція професійної підготовки педагогічних кадрів передбачає відновлення змісту на основах гуманізації, цілеспрямованого використання надбань національної та світо-

вої культур. Зміни у змісті професійної підготовки майбутніх учителів є основним діючим інструментом реформування освіти, приведення її у відповідність з оновленою метою, з потребами сьогодення. Пріоритет при реформуванні освіти надається зміні змісту, що стосується перебудови всіх навчальних програм відповідно до провідної ідеї підготовки, їхнього взаємозв'язку, інтеграції в єдину систему сучасного знання.

Висновки. Розроблені нами завдання спрямовані на ознайомлення з гендерними стереотипами, розширити поняття гендерних стереотипів для студентів. Гендерні знання – важлива ланка знань для людини ХХІ століття. У повсякденному житті жодна людина не повинна відчувати дискримінації. Уроки гендерної рівності, що впроваджуються в освітній процес, допоможуть людям із раннього віку відчувати себе повноцінною людиною, яка робить те, що для неї близьке. І не хвилюватися, що її не схвалять, бо це не жіноче чи не чоловіче заняття.

Для людей, які проводять ці заняття важливо дотримуватись певних методичних рекомендацій: використовувати зрозумілі для учнів терміни, поступово вводити їх у розуміння гендерної рівності та відходу від гендерних стереотипів, що побутують у суспільстві, наводити багато прикладів та ілюструвати їх.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Смирнова Т.В. Основи гендерної освіти та виховання *Вісник СевДТУ. Вип. 96 : Педагогіка*. 2009. С. 20–26.
2. Вілкова О.Ю. *Конструктивні та деструктивні вияви гендерних стереотипів*. 2004. № 3 (5). С. 28–33.
3. Кікінеджи О.М., Кізь О.Б. *Формування гендерної культури майбутніх вчителів*. Навч. пос. Тернопіль: ТНПУ, 200. 161 с.
4. Селіванова О. *Сучасна лінгвістика*. Термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля. К., 2006. 716 с.